

વિવરણ

માંગલ્ય-૧ : જ્યારે ઠાકોરજી ગુજરાતના પ્રવાસે છે ત્યારે શ્રી ગોકુલમાં એક મહત્વનો પ્રસંગ બને છે તે જોઈએ :-

(પ્રસંગ-૧) ગુજરાત પધારતી વખતે ઠાકોરજી ચાંપાલાઈ અધીકારીને ભલામણ કરે છે કે શ્રી ગુસાંઈજીના જે કોઈ સેવક આવે તેમનું યોગ્ય રીતે સનમાન કરજો. તેમને સરસ મઝાના ઉતારા આપજો, વળી જેમને આપણા ભવનમાં રહેવું હોય તેમને તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી આપશો. વળી આવનાર ભગવદ્દીઓની રૂચી પ્રમાણે અને તેઓ સુખ પામે તે પ્રમાણે વર્તન કરજો.

ચાંપાલાઈ તો પરમ પ્રવીન છે. ઠાકોરજીએ સંક્ષેપમાં સુચન કર્યું તેનો ભલી ભાંતી આદર કરે છે અને જે ભગવદ્દીઓ આવે છે તેમનું સનમાન કરે છે વળી કોઈ કોઈ ભગવદ્દી તો ઠાકોરજીના રસોડેજ પ્રસાદ લેવાનો આગ્રહ રાખે છે તેમને તે પ્રમાણે ચાંપાલાઈ વ્યવસ્થા કરી આપે છે. થોડા દિવસ આ કમ બરાબર ચાલ્યો પરંતુ તે પછી ભીતરની એક બાઈ છે તે કહે છે કે આ બધા રોજ હાલ્યા આવે છે તે બધાની રોટલી મારાથી નથી વણાતી માટે બધાને રજા આપો.

અમો એવડી વેલાતી નથી રોટીજી, જલ ભરી આપતા કોણ થાય ખોટીજી.

ચાંપાલાઈ તો શું કરી શકે ? તેણે તરત જ ગુજરાત પત્ર લખી ઠાકોરજીને જાણ કરી કે અમકડી બાઈ રસોઈ કરવાની ના પાડે છે. ઠાકોરજી જવાબમાં લખે છે :-

“જે કોઈ ગુસાંઈજીનું નામ લઈને આવે તેનું સનમાન કરજો (ભલે તે સેવક ના હોય) વળી કોઈ દરિદ્ર, વૃદ્ધ, અંધ કે અપંગ આવે તેનું પણ યોગ્ય સનમાન કરજો અને તેઓ કોઈ જાતનું દુઃખ ના પામે તેમ કરશો. તેમને વસ્ત્ર, ઔષધ જે જોઈએ તે ભંડારમાંથી આપજો. અમારી પ્રસન્નતા માટે આથી વિશેષ કોઈ કર્તવ્ય નથી વળી ગૈશ્નવ અમારે ત્યાં પ્રસાદ લે એવું ભાગ્ય અમારું ક્યાંથી ? વળી અમારે ત્યાં જે ગૈભવ છે તે ગૈશ્નવોનો છે અને તેમના નિમિત્તે વપરાય તેથી બીજી કોઈ વસ્તુ મને પ્રિય નથી. એ ભીતરની બાઈને રજા આપી દેશો.” પત્રમાં આગળ ગોકુલેશજી લખે છે “આ માટે સર્વ સત્તા તને સોંપું છું, અને મને ફરી આ બાબત પુછાવતો નહીં. વળી આ વખતે તો અનેક દેવી જીવને શરણે લઈને આવીશ તેનું પણ સમાધાન કરવાનું રહેશે.”

પત્ર પુષ્ટિ માર્ગનો મુકુટ સિદ્ધાંત છે ને ? આજકાલ દરેક મંદીર કે ખેડકમાં ઉપરની “અમુકડી બાઈની” “લીલા” થઈ રહી છે. ઠાકોરજીનો આ પત્ર વાંચ્યા પછી ભીતરીઆ-પરચારક-અધિકારી વગેરે પોતાનું વર્તન બદલે તેવી અભિલાષા.

(પ્રસંગ ૨) ગોપાલદાસ ભાઈએ ઠાકોરજીની સૃષ્ટીની નામાવલી લખવાનો મનોરથ કર્યો પણ સૃષ્ટી અસંખ્યાત છે અને તે બધાના નામ લખી શકાય તેટલો કાગળ આ દુનિયામાં નથી તેમ માની એ પ્રયત્ન પડતો મુક્યો છે.

(પ્રસંગ ૩) ઠાકોરજી ગુજરાતથી પધાર્યા ત્યારે ખુબજ સંપત્તિ લઈને પધાર્યા છે તેવી વાત શ્રી ગીરધરજીના પરીવારે સાંભળી. (ગીરધરજી આ વખતે બંગાળમાં પરદેશ કરી રહ્યા છે.) એટલે તેમણે કરજદારને કહ્યું કે તમે ગોકુલનાથ કાકા પાસેથી તમારું કરજ વસુલ કરો. અમારી પાસે કાંઈ પૈસા નથી કે તમને આપીએ વળી તે પણ શ્રી ગુસાંઈજીના પુત્ર છે તેથી કરજ ચુકવવાની તેમની પણ જવાબદારી છે.

ઠાકોરજી અને લેણુદાર વચ્ચે સંવાદ થાય છે. ઠાકોરજી કહે છે કે તમારા ઠહુચાથી કરજ ના આપું, ગીરીધરજીનું લખાણ હોય તો તમારું કરજ ચુકવી દઉં. લેણુદાર તરતજ ગીરધરજીનો જે પત્ર બંગાળથી આવ્યો છે તે બતાવે છે અને ઠાકોરજી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે તમારું કરજ ચુકવ્યા પછીજ લોજન કરીશ. લેણુદારે શ્રી નવનિત પ્રિયાજીનો રાજલોગનો થાળ અટકાવ્યો હતો. હવે નવનિત પ્રિયાજીને રાજલોગ ના આવે તો ઠાકોરજી પણ કેમ લોજન કરવા પધારી શકે ? તેથી પ્રતિજ્ઞા કરે છે.

ગોકુલમાં હાહાકાર થઈ ગયો. ૧૦-૧૫ મીનીટ લોજનના સમય ઉપરાંત વીતી ગઈ. લાડબાઈથી આ સહન ના થયું અને તરતજ રૂ. ૩૨૦૦૦/- (તે સમયના) કરજ ચુકવવાની જવાબદારી સ્વીકારે છે. પરંતુ ઠાકોરજી કહે છે કે શ્રી ગુસાંઈજીના પુત્ર તરીકે કરજ ચુકવવાની જવાબદારી અમારી છે. જો તમે કરજ ચુકવો તો ભાવિયની પ્રજામાં અને ભકતોમાં ખોટો નિયમ શરૂ થઈ જાય માટે કરજ તો અમેજ ચુકવશું. પછી તો લાડબાઈ ઠાકોરને ઘેર પધરાવે છે અને ૩૨ હજાર રૂપૈયા જેટલી સોનામોહોર ભેટ ધરે છે અને તેના રૂપૈયા કરી કરજ ચુકવાય છે.

૧૫ મીનીટની લોજનને અવાર થઈ ત્યાં તો ભકતોએ રૂ. ૩૨૦૦૦/- ચુકવી દીધા. આપણે તો આપણા સ્વાર્થ માટે રાજલોગમાં કલાક, ૨ કલાક કે ૪ કલાકનો પણ વિલાંભ કરીએ છીએ. આમ ના થવું જોઈએ.

ખીજો સિધ્ધાંત એ પણ છે કે ગૈરજનવે કરજ ના કરવું જોઈએ. કરજ કરવાથી પોતાને અને ઠાકોરને પરિશ્રમ પડે છે માટે પોતાની આવક હોય તેટલોજ ખર્ચ કરવો જોઈએ.

કરજ ઠાકોરજીએ નહોતું કર્યું. પરંતુ શ્રીનાથજીની આજ્ઞાથી શ્રી ગુસાંઈજીએ થોડું કરજ કર્યું હતું. શ્રીનાથજીએ આજ્ઞા કરી હતી કે “મારું સૌયા મંદિર બંધાવો” એટલે ભગવદ આજ્ઞા માની ગુસાંઈજીએ કરજ લીધું હતું પરંતુ પરોક્ષ પછી પાટવી કુંવરે કરજ પધારી મુક્યું હતું.

શ્રી ગુસાંધજીનો વારસો સંભાળતી વખતે ગીરધરજીએ કહ્યું હતું કે ભાગ કોઈ બીજા ભાઈને નહીં. ત્યારે ઠાકોરજીએ કહ્યું હતું કે ભલે ભાગ ના આપો પણ કરજ મારા ભાગનું હું ચુકવું. ત્યારે ગીરધરજી કહે છે કે તમારું પેટ ભરે તો પણ ઘણું સાફ, કરજ હું ચુકવી આપીશ. ઠાકોરજી આ વખતે કાંઈ બોલ્યા નહોતા પરંતુ પછી તો બધું કરજ આપશ્રીએ ચુકવ્યું. આ રૂણ મોચન લીલા દ્વારા પોતાની સર્વોપરિતા સ્થાપીત કરી.

(પ્રસંગ ૪) શ્રીનાથજીની સેવાના નેગ ભોગની જવાબદારી વડા પુત્રના નાતે શ્રી ગીરધરજીની હતી. પરંતુ ઠાકોરજી ગુજરાત પધાર્યા અને ગીરધરજી બંગાળ પધાર્યા. તેથી શ્રીનાથજીની સેવાની જવાબદારી ભીતરીઆના શિરે આવી. પૈસા બોધ થયા એટલે ભીતરીઆએ રાજભોગમાં હલકા ચાવલનો ભાત ધર્યો. ઠાકોરજી ગુજરાતથી પધાર્યા પછી ઠાકુર દ્વારમાં દર્શને આવ્યા અને સાડીનો ભાત રાજભોગમાં ભેળ્યો. તરતજ ભીતરીયાને તેડીને વાત પુછી. ભીતરીયા કહે કે ગીરધરજી પૈસા દઈ ગયા હતા તે પુરા થયા એટલે અમ કરીએ છીએ. તરતજ ગોકુલ ચાંપાભાઈને પત્ર લખી દરેક ઉત્તમ સામગ્રી મંગાવે છે અને લખે છે કે જ્યારે અહીં રાજભોગ થશે પછીજ ભોજન થશે. સવાર થતાજ ચાંપાભાઈ સામગ્રી સાથે આવે છે અને રાજભોગ નીત્ય નિયમ પ્રમાણે થાય છે અને પછી ઠાકોરજી ભોજન કરે છે. ચાંપાભાઈ ગુસાંધજીના સેવક છે છતાં અહીં ઠાકોરજી ચાંપાભાઈને મંદો હપકો આપે છે કારણ કે શ્રીનાથજીની વાતસલ્યતામાં ખામી આવી છે.

આ ગ્રંથમાં મુખ્ય અહસ્થાશ્રમ ધર્મ લીલા છે. તેથી ઉપરના ત્રણેય પ્રસંગો :-

(૧) ગૈશ્નવોનું સનમાન (૨) પિતાનું રૂણ ચુકવવું અને

(૩) શ્રીનાથજીની સેવાનો નેગ ચાલુ કરવો.

આપણને માટે અનુકરણીય છે. આપણે ત્યાં ગૈશ્નવ આવે તો આપણાં શક્તિ પ્રમાણે તેનું સનમાન કરવું જોઈએ. આજે ઉલટી રીત છે. અવનાર વૈશ્નવની શક્તિ પ્રમાણે આપણે સનમાન કરીએ છીએ.

જીવ ઉપર ૪ પ્રકારના ઋણ છે. તેમાં ૧ માત્ર પિતાનું ઋણ છે. સમય આવે ત્યારે આપણે ભાગ મલ્યો છે કે નહીં તે નહીં વિચારતા આપણી ફરજ છે માટે ઋણ ચુકવવું જોઈએ, આજે આપણે દરેક બાબતમાં આપણો હક્ક શું છે તે વિચારીએ છીએ. જ્યારે ફરજ પ્રત્યે બેભાન બનીએ છીએ. જો ફરજ પ્રત્યે જાગૃત રહીએ તો હક્ક આપોઆપ મલશે.

વળી પોતાના સેવ્યને ઉત્તમ વસ્તુ ભોગમાં ધરવી જોઈએ. જો કે ગોકુલેશજી અને રમણલાલજી મહારાજની સૃષ્ટી આ બાબતમાં ખુબજ સાવચેત છે અને મને તેનો ગર્વ છે.

સવંત ૧૬૪૬ શ્રી ગોપાલને જનોઈ આપે છે. ઘણા દિવસ સુધી વરણાગી નીકળે છે. ખુબજ ધામધુમથી ઉપવિત સંસ્કાર થાય છે અને સવંત ૧૬૫૦માં આ પ્રમાણે જ શ્રી વિઠ્ઠલરાયજીને જનોઈ આપે છે.

બીજા માંગલ્યમાં કુરૂક્ષેત્ર પધારે છે તેનું વર્ણન થશે.

માંગલ્ય ૨-૩-૪-૫-૬

ગુજરાતથી વિ સં. ૧૬૪૭ પધાર્યા તે પછી લેણદારને કરજ ચુકવ્યું. શ્રીનાથજીનો નેગ ચાલુ રાખ્યો. શ્રી ગોપાલ તથા વીઠલરાયજીને જનોઈ આપ્યું. અહીં સુધીનો પ્રસંગ પહેલા માંગલ્યમાં વર્ણવાયો. હવે કુરુક્ષેત્ર પધારે છે તે પ્રસંગ જોઈએ.

વિ. સં. ૧૬૫૧ વૈશાખ સુદ ૬ ના રોજ ઉત્થાપન પછી શ્રી ગોકુલથી વિજય કરે છે. જે સાજ-સામગ્રી ગુજરાતમાં સાથે લીધી હતી તે બધી તે પ્રમાણે તૈયાર કરાવી છે. મુહુરત થયું ત્યારે શ્રી નાથજીથી વિદાય થઈ વિજય કરે છે. શ્રી ગોપાલ બીડું આપી અને પુષ્પની માળા પહેરાવી વિદાય આપે છે ભકતોએ વિજય તિલક કર્યું છે. પોતાનો પરિવાર, જ્ઞાન વર્ગ, ભટ, ભાણેજ અને સમગ્ર ભકત સમુહ શ્રી યમુનાજીના તીર સુધી વિદાય આપવા સાથે છે. નાવમાં બેસી યમુનાજીના સામે કિનારે પધાર્યા. અહીંથી હવે ઘોડેસવારમાં પ્રવાસ આગળ ચાલે છે.

ચાચાજી, પખાત્રીવાડી, વિષ્ણુદાસ ગઢવી, જગન્નાથ ભકત, ગોપાલદાસ ખવાસ, ગોપીકાંત ભટ, કૃષ્ણરાય ભાણેજ, મથુરીઆ તંબોલી વગેરે સાથે છે. સામે પારથી ચાંપાભાઈ અધીકારી વગેરેને ગોકુલ જવાની આજ્ઞા આપી અને આપશ્રી આગળ પધારે છે. નગરે થોડીવાર રોકાઈને આગળ ચાલે છે. અરીંગના તળાવે જલપાન કરી તરતજ આગળ પધારે છે. શ્રી ગોવર્ધન આવ્યા ત્યાં ઠાકોર દ્વારના ભકતો સામા આવ્યા છે. અહીંથી અસ્વથી ઉતરીને શ્રી ગીરીરાજજીના પોતાના મંદીરે આવ્યા છે. અહીં અપરસ કરી પર્વત ઉપર શ્રી નાથજીના દર્શન કરી ફરી પોતાની બેઠકજીએ પધાર્યા અહીં રાત્રી મુકામ થયો છે.

વૈશાખ સુદ ૧૦ના સવારે શ્રીનાથજીની મંગળા આરતી કરી ઠાકોરદ્વારથી વિજય કરી નંદીશ્વર મુકામ કર્યો છે.

વૈશાખ સુદ ૧૧ના વહેલી સવારે નંદીશ્વરથી વીજય કરી મારગમાં મુકામ કરતા કરતા વૈશાખ સુદ ૧૩ ના દીલ્હી પધાર્યા છે.

દિલ્હીમાં કીશોરદાસને ત્યાં મુકામ થાય છે. બીજે દિવસે નૃસિંહ જયંતીનું વ્રત કરે છે અને યમુનાજીના કીનારે નીગમબોધ ધાટે સ્નાન કરવા પધાર્યા છે. રાજનગરની માફક અહીં પણ દરરોજ દેવી જીવો શરણે આવે છે તેને નામ નિવેદન કરાવે છે. વૈશાખ સુદ ૧૫ ના ચંદ્રગ્રહણ છે. ગ્રહણ નીમીતે ફરી નીગમબોધ ધાટે સ્નાન કરવા પધાર્યા છે અને ગ્રહણ નીમીતે દાન આપ્યા છે.

ગૈશાખ વદ ૧ ના દીલ્હીથી વિજય કરે છે. જ્યારે કુરૂક્ષેત્ર નજીક પધારે છે ત્યાં એક પ્રાદાણ પુરોહીત આવે છે અને પુછે છે કે શ્રી ગુસાંધજીના પુત્ર શ્રી વલ્લભ કુરૂક્ષેત્ર પધારે છે એમ સાંભળ્યું છે તો તમે તેમનો રસાલો ક્યાંય મારગમાં જોયો ? ઠાકોરજી કહે છે કે હાં અમે પણ સાંભળ્યું છે. તમારે તેમનું શું કામ છે ? પુરોહીત કહે છે કે અમે એના ગોર છીએ. શ્રી ગુસાંધજીએ પોતાના હસ્તથી અમને કાગળ લખી આપી અમારા જન્મમાન બન્યા છે. ઠાકોરજી કહે છે કે તે પત્ર તમારી પાસે છે ? આ તો તીરથના પંડ્યા બધી વસ્તુ સાથેજ હોય (રેડી રેકર્ડન્સ). તરતજ પત્ર બતાવે છે. ઠાકોરજી શ્રી ગુસાંધજીના હસ્તાક્ષર ઓળખી જાય છે અને પત્રને નમન કરે છે. પુરોહીત સમજી જાય છે કે આ પોતેજ શ્રી વલ્લભ છે. પુરોહીત કહે છે કે અમારે ત્યાં મુકામ કરો. ઠાકોરજી કહે છે કે અમારે તો ચક્રતીર્થ જવું છે પુરોહીતને વિદાય કરી આપશ્રી ચક્રતીર્થ પધાર્યા છે અહીંથી પધારી કુરૂક્ષેત્રમાં સેવક મથુરાદાસને ત્યાં મુકામ થાય છે.

કુરૂક્ષેત્રમાં, પુરોહીતને પુછીને, જ્યાં શ્રી ગુસાંધજી ઉતર્યા હતા તે સ્થલે પધાર્યા અને અહીં રસોઈ થઈ. અને એજ ઘાટ ઉપર શાસ્ત્રોક્ત વીધી કરી દાન આપ્યા છે.

ભટજી કહે છે કે અહીં કાંઈક માંગવું જોઈએ. ઠાકોરજી માંગવાની ના પાડે છે. ભટજી કહે છે કે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે માટે માંગવુંજ જોઈએ. ઠાકોરજી માગે છે કે ઘનશ્યામ સુખી રહે. ઘનશ્યામજી સૌથી નાના ભાઈ છે અને પદમાવતીજીના પુત્ર છે. (ઠાકોરજીના સાવકા ભાઈ થાય.)

ગૈશાખ વદ .))ના સુર્યગ્રહણ ઉપર પથોદીક તીર્થમાં પધાર્યા છે. અહીંથી હરદ્વાર પધાર્યા છે. હરદ્વારમાં કનખલ તીર્થ છે. બધા કહેતા હતા કે કનખલમાં ગંગાજીનો પ્રવાહ તુટી ગયો છે અને જલ નથી. સાથને ચિંતા થવા લાગી કે જલ વગર કેમ કાર્ય થાશે ? પરંતુ ઠાકોર પધાર્યા સાંભલીને ગંગાજી સામા આવ્યા અને જાંઘ સુધી પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. (ગુજરાત પ્રવાસમાં ધાંગધામાં પણ આ પ્રમાણે તળાવને પાણીથી ભરી દીધું હતું.) કનખલમાં શ્રી આચાર્યજી અને શ્રી ગુસાંધજીએ જ્યાં મુકામ કર્યો હતો ત્યાંજ આપશ્રીએ મુકામ કર્યો. ૫ દિવસ અહીં ખીરાજ્યા. ઋષીકેશનો નિશ્ચય કર્યો પણ વિકટ રસ્તાને કારણે ભકતોએ ના પાડી. ભકતોની વિનંતી માન્ય કરી ઋષીકેશ ના પધાર્યા. હરદ્વારથી વિજય કરી સહરાનપુર વિઠલદાસને ત્યાં મુકામ થાય છે. હવે રથયાત્રાનો દિવસ નજીક આવે છે તેથી સહરાનપુરથી વિજય કરી ઉતાવળથી શ્રી ગોકુલ પધારે છે. લોહોદેવજીમાં મથુરાદાસને ત્યાં ૩ દિવસ ખીરાજ્યા છે.

લોહોદેવજીથી વીજય કરી, વચન આપ્યું હતું તેથી, સંભલ પધારે છે. સંભલમાં મુકુંદદાસને ત્યાં મુકામ થાય છે.

આંખાની ઋતુ છે. ઠાકોરજીને આંખા બહુજ પ્રિય છે. અહીં સંભલમાં ભોજન સમયે ચાચાજી પ્રેમમાં મગ્ન બની આંખાનો રસ ૧ બુંદ ચાખી ઠાકોરજીને સમ દેઇ દેઇને આરોગાવે છે. ચાચાજી અનુસંધાન ભુલી જાય છે એક પછી એક આમ સિદ્ધ કરી કરી ઠાકોરને આપતા જાય છે. ઠાકોરજી તે આમ પાછળ બેઠેલા ભટ ભાણેજીને આપતા જાય છે. ચાચાજીને એમજ છે કે ઠાકોરજી આરોગે છે સેવામાં આવી રીતે પ્રેમ મગ્ન થઇ દેહનું અનુસંધાન ભુલાય તો આજે પણ ઠાકોર માંગી માંગીને આરોગે તેમાં શંકા નથી.

સંભલથી મુકામ આગલ ચાલે છે. રસ્તામાં પવન અને આંધી આવે છે. નયનસુખ તો ખુબજ નાચતો કુદતો ચાલે છે. ભકતોએ વિનંતી કરી કે આપ અત્યારે નયનસુખને છુટો મુકી અને સુરંગ ઉપર અસવારી કરો. ઠાકોર કહે છે કે સુરંગ તો ભાણેજ દાનમાં દેવાય ગયો માટે તેના ઉપર ના બેસાય.

ભાણેજીને દાનમાં આપેલ વસ્તુનો ઉપયોગ પછી આપણાથી ના થાય તેમ સિદ્ધાંત સ્થાપિત કર્યો છે.

ફરી કુરૂક્ષેત્ર પધારી ૧ દિવસ અહીં ખીરાજી દીલ્હી પધાર્યા છે. દીલ્હીથી વિજય કરી ઝટોલી પધાર્યા છે. અહીંથી વધાયો શ્રી ગોકુલ મોકલે છે. તે આખો દિવસ મુહૂરત ના મધ્યુ તેથી ઝટોલીમાં રહ્યા. રાત્રે શ્રી ગોકુલમાં શ્રી ચમુનાજીને કિનારે પધાર્યા છે. અહીં દીવીઓની જ્યોત સાથે સમગ્ર ગોકુલ વાસીઓ સામૈયું કરવા આવ્યા છે. વાજતે ગાજતે સેન આરતી સમયે શ્રી ગોકુલમાં પ્રવેશ કરી શ્રીનાથજીને દંડવત કરે છે. પછી પોતાની બેઠકમાં પધારે છે. અને તળકડી બેઠ રાત્રે પોઢે છે. અને ખીજ દિવસથી નિત્યની લીલા શ્રી ગોકુલમાં થાય છે.

આ પાંચ માંગલ્યમાં કુરૂક્ષેત્ર પધારી - હરદ્વાર પધાર્યા અને ત્યાંથી ફરી શ્રી ગોકુલ પધાર્યા તે લીલાનું વિવરણ થયું છે.

આ પાંચ માંગલ્ય પૈકી માંગલ્ય ૨-૩-૪ અને ૫ ના કર્તા દેવજીભાઈ નામના ભકત છે. જ્યારે ૬ઠા માંગલ્યના કર્તા સુરજીભાઈ નામના ભકત છે.

હવે પછીના ૬ માંગલ્ય શ્રી નાગરદાસભાઈએ રચ્યા છે.

માંગલ્ય-૭

આ માંગલ્યમાં નાગરદાસભાઈજી મહેદોના સ્વરૂપનું વર્ણન કરતા કહે છે કે એકોના ભાવ અંતરંગ રીતે શ્રી વલ્લભ વરની સાથે લગ્ન થઇ ગયા છે. ગોકુલેશજીની સુખીમાં એ સર્વોપર શિખર રૂપ છે અને તેઓ ગુઢ સ્ત્રી ભાવી છે. પોતાનું ધન, સંપત્તિ,

ઘેલવ વગેરે જે કાંઈ છે કે ઠાકોર અને લકતને વિનોયોગ થાય તેમ મનોરથ કરે છે. ઠાકોરના વચનામૃત સિવાય તેમને બીજી કાંઈ ન્યામીક નથી. સર્વ વિષયનો ત્યાગ કરીને વલ્લભના અનુરાગમાં રંગાયેલ છે. પરંતુ આ વાત થઈ સંયોગ દશાની.

વિપ્રયોગ દશામાં શ્રી ગોકુલભાઈજી અને શ્રી ગોપાલદાસભાઈજી નિશાશા નાખીને ઉદાસ થઈ જીવન વ્યતિત કરે છે. પરંતુ ઠાકોરજીએ ઇચ્છાથીજ આ બંને મહેદોની સ્થિતિ રાખી છે.

ઠાકોરજીનો મનોરથ છે કે પછીથી પણ પોતાની ચરણાવિન્દ સેવા જગતમાં પ્રસિદ્ધ થાય અને પોતાની લીલા પ્રકાશિત થાય. અને આપના આ મનોરથ પુરણ કરવા માટે આ બંને મહેદ લગવદીઓને ભુતલમાં રાખી પોતે સ્વધામ પધાર્યા છે.

ઇચ્છાથીજ શ્રી ગોકુલભાઈજીના મનમાં આવ્યું અને તેમણે સેવા પ્રકાર ચાલુ કર્યો અને સેવાના અવકાશે જે મહા ઉત્સવના દર્શન સાંપ્રત્ય સમયે કર્યા હતા તેનું લેખન કાર્ય આરંભ્યું અને આમ “સ્વરૂપાનુ ભવ ઓચ્છવ” ગ્રંથ પ્રગટ થયો. ગોપાલદાસભાઈજી પણ આચાર્યજીના મુલકુલથી શરૂઆત કરી આચાર્યજીનું પ્રાગટ્ય, શ્રી ગુસાંઈજીનું પ્રાગટ્ય, શ્રી ઠાકોરજીનું પ્રાગટ્ય, અડેલ નિવાસ, ગઢા નિવાસ, મથુરા નિવાસ, ઠાકોરજીનો વિવાહ, અને ગોકુલ દ્રઢ વાસ તથા શ્રી ગુસાંઈજીનો પરોક્ષ અને ભાઈઓનું જુદા થવું વગેરે લીલા પહેલા તરંગમાં એટલે “પ્રાગટ્ય સિધ્ધાંતમાં” લખી. વિ.સં. ૧૬૪૬ થી ૧૬૪૭ ૧ વર્ષની લીલા બીજા તરંગમાં એટલે “ગુજરાત પ્રસંગમાં” પ્રગટ કરી છે. આ બીજા તરંગમાં શ્રી ગોકુલેશજી ગુજરાત અને દ્વારકા પધાર્યા તે પ્રસંગનું જીવન રસરીતે વર્ણન થયું છે.

તૃતીય તરંગમાં ગ્રહસ્થાશ્રમ ધર્મ લીલાનું વર્ણન છે. ૬ માંગલ્યમાં પીતાનું ઋણ ચુકવું કુરૂક્ષેત્ર વગેરે સ્થળે પધારી આ ક્ષેત્રો પાવન કર્યા તે લીલાનું વર્ણન થયું છે હવે આઠમાં માંગલ્યમાં પ્રીય પુત્રોને પરણાવશે તે પ્રસંગનું વર્ણન થશે.

માંગલ્ય-૮

આ માંગલ્યમાં પણ નાગરદાસ ભાઈ મહેદ લકતોનું સ્વરૂપ સમજાવતા કહે છે કે તેઓ વાત્સલ્ય ધર્મમાં નિપુણ છે, ઠાકોરજીના સુખનીજ અભિલાષા કરે છે, તેઓ ઠાકોરજીના મનોરથ પુરક છે વળી તેઓના અંગ માત્ર પ્રિય ઉપયોગી છે. તેઓ ઠાકોરજીમાં સ્નેહથી ભરપૂર છે. જેઓ મહાતમનો તે વિચાર જ નથી કરતા. કેવળ સ્નેહમય છે.

આરત, અભિલાષ, આતુરતા ઉત્કંઠા, પ્રેમ, અનુરાગ અને હીલગ આ બધા લક્ષણો સ્નેહનાજ જુદા જુદા નામ છે.

જ્યાં સ્નેહ છે ત્યાં વાત્સલ્યતા આપોઆપ પ્રગટ થાય છે. કુલમાં જો સુગંધ ના હોય તો કુલનો અંગીકાર ના થાય તેમ જો વાત્સલ્યતા ના હોય તો કેવલ સ્નેહનો અર્થ નથી. પરંતુ મહેદ લકતો તો વાત્સલ્યનો સાગર છે.

પુષ્ટિ માર્ગીય મંદીરોમાં પ્રભુના બાલ સ્વરૂપની સેવા કરવામાં આવે છે તેનું કારણ પણ વાત્સલ્યતા છે. “બાલભાવ” રાખી સેવા કરવામાં આવે તો વાત્સલ્યતાનો ખ્યાલ રહેજ રહે.

મહેદ લકતોની વાત્સલ્ય પુર્વકની સેવાથી ઠાકોર અતિ પ્રસન્ન થાય છે અને કહે છે કે તમારા ઋણમાંથી હું ક્યારેય મુક્ત નહીં થાઉં.

આમ આ મહેદ લકતો વાત્સલ્ય દાનના પાત્ર છે તેથી ઠાકોરે તેમને વાત્સલ્યતાનું દાન કર્યું છે અને મહેદો આ દાન પ્રમાણે ઠાકોરજીની વાત્સલ્યતા પુર્વક સેવા કરી રહ્યા છે.

એમનું દરેક કાર્ય ઠાકોરજીને કેમ સુખ થાય તે વિચારથીજ થાય છે. પોતાના દેહ ઉપર વસ્ત્ર, આભુષણ વગેરે ધરે છે તેમાં પણ એકજ ભાવ છે કે આનો ઠાકોર વિનિયોગ કરે.

આવા મહેદ લકતો ગ્રીલોકમાં ખીજે ક્યાંય નથી. ઠાકોરજી એમનાથી ક્ષણ પણ અલગા નથી. એવા મહેદ લકતોને ચરણે નમન કરી નાગરદાસભાઈ હવે પછીની લીલા ગાય છે.

ગોકુલેશજીના સ્વરૂપને ચથાર્થ જાણે છે તે પ્રિય પુત્ર શ્રી ગોપાલના વિવાહ કરવા માટે જન જોડીને સહબદ્ધપુર, અનેક સમૃદ્ધ સાથે, પધારે છે. વિ. સં. ૧૬૫૫ના ચૈત્રના શુકલ પક્ષમાં શ્રી ગોકુલથી સહબદ્ધપુર જવા માટે વિજય કર્યો છે.

મારગમાં જન સમુહને સમયે સમયે ભોજન વગેરેની સંપુર્ણ સગવડ છે. વાજાંત્રો વાગી રહ્યા છે, નૃત્ય થઈ રહ્યા છે. તવાયજ્ઞના મુજરા થઈ રહ્યા છે. આતસબાજી કુટી રહી છે, સજ્જન સખંધી, ભઈ, ભત્રીજા, છોટા બાલકો અને જ્ઞાતીજનો તથા વૈશ્નવ લકતો સાથે મજલ દર મજલ કરતા સહબદ્ધપુર પધારી જાનીવાસે ઉતર્યા છે.

અહીં એક પ્રસંગ બને છે. નગરથી થોડે દુર હતા ત્યારે વેવાઈને ત્યાં બચુઓ (લકતનું નામ હશે) વધાઈ લઈને જાય છે. વેવાઈને પણ હરખનો પાર નથી અને બચુઓ તો હરખમાં તરખોળ છે. વેવાઈએ પ્રસાદ આપ્યો તે અનુસંધાન નથી તેથી લઈ લીધો. જ્યારે હરખનો ઉભરો સમયો ત્યારે ભુલ સમજાણી. ભુલ થાય તે મનુષ્યનું લક્ષણ છે પરંતુ ભુલ દેખાય તો માનવું કે પ્રભુની કૃપા છે. બચુઆને ભુલ સમજાય છે. જુઓ પોતાની ભુલ છુપાવતો નથી તરતજ ઠાકોર પાસે ભુલનું નિવેદન કરે છે. ઠાકોર કહે છે કે કયા ભાવથી પ્રસાદ લીધો છે ? બચુઓ કહે છે પ્રભુ પધાર્યાની વધાઈનો પ્રસાદ કહ્યો તે ભાવથી લેવાઈ ગયો. ઠાકોર કહે છે કે તો તને બાધ નહીં કરે.

પછી તો કુલ રીતે પ્રમાણે વિવાહ થાય છે. વિવાહનો દિવસ છે ગૈશાખ વદ પ ને સવંત ૧૬૫૫. પરશરામ ભટે આનંદથી કન્યાદાન કર્યું છે પાર્વતી વહુજી કહે છે વહુનું નામ રાહીણી છે માટે આ નામ ફેરવીએ (કારણકે સૌથી મોટા બેટીજીનું નામ રાહીણી છે. નણદ ભોજાઈનું નામ એકજ હોય તો વેવારમાં મુશ્કેલી ઉભી થાય.) ઠાકોરજી કહે છે કે હમણા ભલે રહ્યું ઘરે જઈને નામ ફેરવશું.

સહજદપોરથી અડેલ પાસે છે તેથી લગ્ન કરી તરતજ અડેલ પોતાના જન્મસ્થાને પધાર્યા છે. રસ્તામાં શ્રી ગોકુલથી સમાચાર આવે છે કે ભત્રીજા ગોકુલ ઓછવના વહુજી લીલામાં પધાર્યા છે. ઠાકોરજી વિચારે છે કે હવે ભત્રીજાના પણ લગ્ન કરતા જઈએ. ભત્રીજા જનમાં સાથે છે.

પાર્વતી વહુજીના પીતરાઈ ભાઈ મહાદેવ ભટ અકબરપુરમાં રહે છે તેમને ત્યાં હીરા નામે કન્યા છે તેમની સાથે ભત્રીજાના લગ્ન કરી શ્રી ગોકુલ પધાર્યા છે.

આ ગોકુલ ઓછવ ભત્રીજા તે આપશ્રીના મોટાભાઈ ગોવિંદરાયના પુત્ર થાય. ગોવિંદરાયજી સંસારમાં વિરકત થઈને રહેતા તેથી તેમના વહુજીને બાલકોની ચિંતા રહેતી. ઇચ્છાથી વહુજીનો લીલામાં પધારવાનો સમય થયો ત્યારે તેમણે ઠાકોરજીને બોલાવીને પોતાના બાલકોની સોંપણી કરી અને કહ્યું કે આમનો નિર્વાહ તમારે કરવાનો છે. ઠાકોરે વચન આપ્યું છે. અને આ રાણી (વરાવહુજીની કાનીથી ભત્રીજાનું લગ્ન પણ તરતજ કર્યું છે.

ગોકુલ પધાર્યા પછી ત્રીજા લાલજી વ્રજપતિજી લીલામાં પહોંચ્યા અને તે પછી એક નાના બેટીજીનો પણ અભાવ થયો તેથી લોકોમાં ચર્ચા થવા લાગી કે શ્રી ગોપાલ અને રાહીણી વહુજીના જન્મક્ષર ના મલ્યા તેથી આમ બનાવ બને છે. ત્યાં તો ખુદ રાહીણી વહુજીજી લીલામાં પધારી ગયા અને આ ચર્ચા એમ પુરી થઈ.

બલભદ્ર ભટની ગોપદેવી નામની પુત્રી સાથે શ્રી ગોકુલમાં ફરી શ્રી ગોપાલના પહેલાની જેમ ધામધુમથીજ લગ્ન કરે છે. ગોપદેવીજી લીલામાંથી વિખુટા પડેલા આદિદેવીક જીવ હતા. સકલ ગોપીઓનું સ્વરૂપ ગોપદેવી હતા. ઠાકોરજીએ તેમનો ભક્ત રીતે અંગીકાર કર્યો છે.

શ્રી ગોપાલ તો શ્રી ગુસાંઈજીનું સ્વરૂપ હતું. અમુક મનોરથો બાકી હતા તે પુરણ કરવા શ્રી ગુસાંઈજી શ્રી ગોપાલ રૂપે પ્રગટયા હતા. જ્યારે શ્રી વિઠલરાજીનું પ્રાગટ્ય વંશ આગળ ચલાવવા માટે છે.

હવે પછીના નવમાં માંગલ્યમાં રણુથંભોર પધારી શ્રી વિઠલરાયજીનો વિવાહ કરશે વગેરે પ્રસંગનું વિવરણ કરીશ.

માંગલ્ય-૯

જુદા થયા પછી શ્રી ગોકુલેશજીની જસ કીર્તી દીનપ્રતિદિન ચહુદિશામાં ફેલાતી જાય છે. અનેક જીવો દરરોજ શરણે આવે છે અને ધન ગૌલવ પણ અમાપ થયા છે. આવી સમૃદ્ધીની રેલમછેલ જોઈ શ્રી ગીરધરજીને એમ થાય છે કે આ તો બધો શ્રી ગુસાંઈજીની બેઠકનો પ્રતાપ છે. (જ્યારે શ્રીજીને જુદા કર્યા ત્યારે રહેવા માટે ગીરધરજીએ જ શ્રી ગુસાંઈજીની બેઠક આપી હતી.) માટે આ બેઠક શ્રી વલ્લભ પાસેથી લઈ લેવી જોઈએ.

ઠાકોરજીની ઇચ્છાજ એવી છે. કોઈના પણ મનમાં શંકા ના રહેવી જોઈએ કે આ બધો પ્રતાપ શ્રી ગુસાંઈજીની બેઠકનો છે. પોતાનું સ્વરૂપ બલ પ્રગટ કરવા અને કેવલ સ્વરૂપ બલે જ આ બધો ગૌલવ છે તે પોતાના ભક્તોને દેખાડવા માટે પણ ઠાકોરજીએ બેઠક ગીરધરજીને લેવા લીધી છે. વિઠલરાયજીના વહુજી પણ લીલામાં પધાર્યા.

દિવાળી પહેલા થોડા દિવસે પોતાના સેવ્ય સાથે આપશ્રી ઠાકુરદ્વાર પધાર્યા છે. કારણકે દર સાલ પોતાના સેવ્યનો અન્નકુટ ઉત્સવ પણ ઠાકોરદ્વારમાં થાય તેવો ક્રમ છે. આજે પણ આ પ્રકાર ચાલી રહ્યો છે.

વીઠલરાયજીના બીજી વખત વિવાહ કરવાનો ઠાકોર વિચાર કરે છે. ત્યાંતો ગોવિંદમામાએ વિઠલરાયજીનો વિવાહ મેલાવીને મોકલ્યો છે. રણુથંભોર વાસી મધુસુદન ભટના સુપુત્રી પ્રાણમતીજી સાથે સગાઈ નક્કી થઈ.

ત્યાં તો શ્રી ગોકુલથી સમાચાર આવ્યા કે ગીરધરજીએ બેઠક ઠબજે કરી છે. ઠાકોરજી કહે કે ભલે લીધી.

આને ભગવાન કહેવાય. ગોકુલમાં રહેવાની જગ્યા નથી છતાં જરાપણ ઉચ્ચાટ નથી કર્યો. એટલું જ નહીં પરંતુ તરતજ બીજેજ દિવસે સવંત ૧૬૫૮ના કારતક સુદ ૨ ના બન જોડીને રણુથંભોર પધારે છે. વાજતે ગાજતે આનંદ મંગલ કરતા રણુથંભોર આવી પહોંચ્યા છે. જાનીવાસમાં ઉતારો થયો છે. અહીં રાજાએ (લાડબાઈના લૌકીક પતિ) ઠાકોરજીને પોતાના મહેલે પધરાવ્યા છે. ખુબ સનમાન કર્યું છે. સંગીતની મહેફીલ કરી છે. રાજાએ ખુબ ભેટ પહેરામણી કરી ઠાકોરને જાનીવાસે વિદાય કર્યા છે.

રણુથંભોરમાં થોડા દિવસ રહી લગ્નની તૈયારી કરી છે. પછી કારતક વદ-રના ખુબ ઉત્સાહથી લગ્ન થયા છે.

જે લાડબાઈએ કરજ ચુકવવા માટે રૂ. ૩૨૦૦૦ ની ભેટ ધરી હતી તેમની સુરતી આવી જતા ઠાકોરને દુઃખ થાય છે અને કહે છે :-

વિવાહ તણી પ્રસંસા કરી અને મનમાં સુરતી તે આણી
સંભ્રમસો વિવાહ લયો કહીને બોલ્યા શ્રીમુખે વાણી
પે એક વસ્તુકી ખોટ હતી જે લાડબાઈ ન હતી
એ નિશ્વાસ પુર્વક તે કહી છે લાડાશી નો કી દુલ

નિસાસો નાખીને બોલ્યા કે લગ્ન આનંદથી ધામધુમથી થયા પરંતુ લાડાની ખોટ
દેખાણી. તેના જેવા બીજા કોઈ નથી, લાડબાઈ રણુથંભોરના રાણી હતા. રાજના મહેલે
પણુ લાડબાઈનો મનોરથ બાકી હતો તે લાડબાઈના પરોક્ષ પછી પુરો કરવા પધાર્યા હતા.

કારતક વદ ૧૧ના રણુથંભોરથી શ્રી ગીરીરાજ પધારે છે. ગોકુલનું લવન તો ગીર-
ધરણ્યે આંચકી લીધું છે. એટલે અહીં ગીરીરાજજીમાં વધુ એક માસ રોકાઈ મહાઉત્સવના
પ્રગટ દર્શન શ્રીનાથજીને કરાવ્યા છે. પ્રાગટ્ય થયે ૫૦ વર્ષ થઈ ગયા છતાં એક પણ
મહાઉત્સવ ગીરીરાજજીમાં શ્રીનાથજીની સાનિધ્યમાં નહોતો થયો અને શ્રીનાથજીને એ
દર્શનનો મનોરથ હતો તેથી અહીં ૧ માસ રોકાયા છે.

માંગલ્ય-૧૦

દશમાં માંગલ્યના આરંભમાં પણુ નાગરદાસભાઈ મહેદ લકતનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.
તેઓ કહે છે ઠાકોરજીએ પોતાનું ગોખ્ય સ્વરૂપ તો મહેદ લકતો પ સે રાખ્યું છે માટે તે
સ્વરૂપના દર્શનની અભિલાષા હોય તો પહેલા મહેદ લકતોને દંડવત કરવા આવશ્યક છે.
ઠાકોરજીના પ્રગટ સ્વરૂપ બરાબર મહેદ સ્વરૂપો છે કાંઈ ન્યુનતા નથી. મહેદ લકતોથી
ઉત્તમ બીજું કાંઈ નથી. દ્રષ્ટાંત રૂપે સમજાવે છે કે મહેદ લકતો સુવર્ણ જેવા છે. સર્વ
ધાતુમાં સુવર્ણ શ્રેષ્ઠ ધાતુ છે, પરંતુ સોનું જડવત છે, નીરસ છે, વળી સુગંધ રહીત છે
અને તે માયાની સામગ્રી છે. જ્યારે મહેદો ચેતન છે. રસે પુર્ણ છે અને સુવાસ
સહિત છે અને તેઓ આનંદ સ્વરૂપ છે. પરંતુ દ્રષ્ટાંતથી તરતજ સમજાય તેટલા પુરતીજ
સોનાની ઉપમાં આપી છે.

આવા મહેદ લકતોમાં જે જીવ પહેલા અનુકુળ હોય, જેમને મહેદ સ્વરૂપની લગની
હોય પરંતુ કારણ વસાત તે જીવ મહેદથી પ્રતિકુલ થાય એટલે કે મહેદ સ્વરૂપને ના
માને અને બીજા કોઈને માને તો તેમનો આપણે સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. દ્રષ્ટાંતથી
ફરી સમજાવે છે કે મહેદ સ્વરૂપમાં જેને સાનુકુલથી પ્રતિકુલતા થાય તો સાક્ષરાથી
ઉલટું રાક્ષસ થાય છે. (સાક્ષર એટલે વિદ્વાન) માટે જો રાક્ષસથી આપણે સંબંધ રાખીએ
તો રાક્ષસ આપણો તો કોળીઓજ કરી જાય માટે આવા લોકથી બીલકુલ સંબંધ ના રાખવો.

આથી વધુ ખુલાસો કરવાની અંતરિક્તા ના કહેતા કહે છે કે :-

સાક્ષરા સુલટું વાંચેથી ઉલટે રાક્ષસ થાય, એહ સિદ્ધાંત છે એણી રીતે સમજાવે સમુદાય. એથી આગલ કહું ક્યાં લગી તે વિસદ્ કરીયને ગુઢ, દાનપાત્ર સમજાવે એટલેથી નહીં સમજે તે મુઠ

મેં આ વસ્તુ દ્રષ્ટાંત આપીને વધુ ચોખવટ કરવાનો મનોરથ કર્યો હતો પરંતુ ઉપરની ૨ કડી જોતા આ મનોરથની પૂર્તિ ના કરી.

ખાન પાન પ્રસાદ વગેરેનો સિદ્ધાંત સમજાવતા નાગરદાસભાઈ કહે છે કે પુષ્ટી ભકતો સુચી એટલે પવિત્ર છે જ્યારે મર્યાદા પ્રવાહી સૃષ્ટિ અણસુચી છે. તેમની વચ્ચે ખાનપાનનો સબંધ ના હોય. મહેદોએ કોઈ સિદ્ધાંત પોતાની મરજી મુજબ પ્રગટ નથી કર્યો. દરેક સિદ્ધાંત પાછળ ઠાકોરજીની કૃતી કે વચનામૃત છે. અહીં પણ વચનામૃતથી આ સિદ્ધાંત પ્રમાણ કરતા કહે છે કે વહુજી ખીઅર ભોજન માટે પધારે છે ત્યારે ઠાકોરજી વહુજી સાથે જતી ખવાસણીને કહે છે :-

લેટ ઘેર ભોજન મતી કરીઓ પ્રભુ એમ વરજે છે એહને

એક સમયે ઠાકોરજી જ્ઞાતિ રિવાજ મુજબ કોઈ ભટના ઘરે ભોજનને પધાર્યા છે. ભોજન પછી થાલમાં થોડું બાકી હોય છે તે સાથેના ખવાસે પ્રસાદ સમજી લીધું છે. ઠાકોરને આ વાતની ખબર પડે છે ત્યારે ખવાસ ઉપર કૃપારોષ કરીને ખીજ્યા છે. અને ફરી નિવેદન કરાવ્યું છે. ભલે ઠાકોરજીના થાલનો શેષ ભાગ હતો પરંતુ સામગ્રી તો ભટજીના ઘરની અને કરતા પણ અન્ય માર્ગીય તેથી ના લહેવાય.

આપણા ઘણા વૈશ્વવો પુછે છે કે શ્રીનાથજીનો પ્રસાદ લેવાય કે ના લેવાય ? લેવાય તેમ તો ના કહી શકીએ. જ્યારે કહીએ છીએ કે ના લેવાય. તો કહે છે બબ્બરના ગાંડીયા ખાઈએ છીએ પછી શ્રીનાથજીના થાલનો પ્રસાદ શા માટે ના લેવાય ?

ઉપરના દ્રષ્ટાંતથી આવા વૈશ્વવોના મનનું સમાધાન જરૂર થશે. બબ્બરના ગાંડીયા તમારા પૈસાથી ખરીદ્યા છે વળી તે કોઈનું જુદાણું પણ નથી. જ્યારે પ્રસાદનો અતિ સામાન્ય અર્થ તો જઠન થાય છે. શ્રીનાથજીમાં અનેકની સત્તા સર્વલિત હોય વળી કરતા, ધરતા ભીતરીઆ હોય. એટલે બને તો ના લેવાય. બાકી જેને લેવો છે તેને કોઈ રોકતું નથી

આગલ નાગરદાસભાઈ પ્રગટ અપ્રગટ સ્વરૂપને સમજાવે છે. રાવણ દુર્યોધન વગેરે પણ ભગવાનના ભકતો હતા પરંતુ તેઓ પ્રગટ સ્વરૂપ અનુક્રમે રામ અને કૃષ્ણને નહોતા માનતા તેથી નિંદિત થયા છે. જ્યારે વીલીબણ પાંડવો વગેરે પ્રગટ સ્વરૂપ રામ અને કૃષ્ણને ભજતા તેથી ભકતો કહેવાયા છે.

આ બધા પ્રસંગો રામાયણ, ભાગવત, જોવાથી વધારે સમજાય. દશમું માંગલ્ય સિદ્ધાંતોથી ભરપુર છે. આખા માંગલ્યનું વિવરણ કરું તો વિવરણ પત્રિકા ખુબજ મોટી થઈ જાય છે. તેથી હવે આગલ શ્રી ગીરીરાજજીમાં ખીરાજી જે લીલા કરે છે તેનું વિવરણ કરું છું.

વિઠલરાયજીના લગ્ન ખુબ રંગેચંગે કર્યા. વળી મહાઉત્સવ થયો અને શ્રી ગુસાંઇજીનો ઉત્સવ પણ અહીંજ કર્યો છે, અહીં રહી ગોવિંદ કુંડે સ્નાન કરવા પધારે છે. કોઈ વખતે પુછડી પધારે છે. અહીં ગાયોને જલનું અસૌકર્ય હતું તેથી ઠાકોરજીએ કુવો ખોદાવ્યો છે. કોઈ વખત કદમઅંડી, કોઈ વખત હરજીની પોખર તો કોઈ વખત માનસીગંગા પધારે છે. કોઈ વખત વિલછું પધારે છે. કોઈ વખત કુલખાગમાં પધારે છે. કોઈ વખત ગાયોના વૃંદ જોવા પધારે છે.

શ્રીનાથજીમાં નિત્ય નવનવા મનોરથ કરે છે.

આમ એક માસ અહીં ખીરાજ્યા છે અને પોષ સુદમાં ફરી શ્રી ગોકુલ પધારે છે તે લીલા પ્રસંગ ૧૧ માં માંગલ્યમાં કહેવાસે.

માંગલ્ય-૧૧

સાં. ૧૬૫૮ પોષ સુદમાં શ્રી ગીરીરાજજીથી વિદાય થઈ વાજતે ગાજતે સેવ્યની પાલખી સાથે શ્રી ગોકુલ પધાર્યા. જુદા થયા ત્યારે શ્રી ગુસાંઇજીની બેઠકમાં રહેતા હતા તે બેઠકજી તો ગીરધરજીએ લઈ લીધી હતી તેથી લાડખાઇએ જે ઘર સમર્પ્યા હતા તે મકાનમાં જરૂરી ફેરફાર કરાવી નિવાસ કર્યો છે. અહીં નિત્ય નૌતન લીલા થઈ રહી છે.

વિ. સવંત ૧૬૫૮ ના મહા વદમાં મંદીર બંધાવવાનું મુહુર્ત થયું છે. યાદવેન્દ્રદાસ ભાઈ ભકતના પરિવારે ૧ રાતમાજ સંપુર્ણ મંદીરનો પાયો ખોદ્યો છે. અત્યારે જે મંદીર અને આપશ્રીના બેઠકજી છે તે સંપુર્ણ મંદીરનું બાંધકામ ફક્ત ૬ માસમાં પુરૂ થયું. અનેક વૈશ્ણવ પરિવારે ટોપલા કે દાડીઆની સેવા અંગીકાર કરાવી છે. કેવું ભવ્ય અને મજબુત મંદીર ઉભું છે. ૪૦૦ વર્ષ થયાં છતાં કાંકરી પણ નથી ખરી

મંદીરનું મુહુરત લીધું ત્યારે કડીઆને આપશ્રી પુછે છે કે કેટલા દીવસમાં તૈયાર થઈ જશે ? કડીઆ કહે છે કે રાજ કહો તેટલા દિવસમાં. ઠાકોરજી કહે કે ૧ મહીનામાં તૈયાર કરી દીઓ. કડીઆ કહે કે ૨૦ દિવસમાં તૈયાર થઈ જશે. પછી તો મંદીરને સંપુર્ણ થતા ૬ માસ થયા ત્યારે ઠાકોરજી વિનોદ કરતા કહે છે.

ત્યારે તે સીરીયા રાજને શ્રીજીએ કહ્યું કરી હાસ્ય
વીસ દિન તબ કહે હોતે અબ લગાવત હે છે માસ

વીસ દીવસમાં તૈયાર કરવાનું કહ્યું હતું અને હવે ૬ માસ કર્યા. કડીઆ કહે છે કે આપશ્રીએ ૧ મહીનો કહ્યો એટલે અમારે તો ૨૦ દિવસ જ કહેવા પડે. એ સેવકનો ધર્મ છે.

અહીં પ્રતાપ બલ પ્રગટ દેખાય છે. આવું ભવ્ય મંદીર, જે અત્યારે પણ શ્રી ગોકુલમાં આજના સ્થાપત્યની હાંસી કરતું અદીખમ ઉભું છે, ૬ વરસમાં પણ પુરૂં ના થાય તે ૬ માસમાં બંધાઈ ગયું છે.

જુદા થયા પછી લગભગ ૧૫ વર્ષે મંદીર બંધાયું તેનું કારણ બતાવતા નાગરદાસભાઈ કહે છે કે ઠાકોરજી અને ચાંપાભાઈનો વચ્ચે કંઈ જગ્યાએ મંદીર બંધાવવું તે માટે એક મત નહોતો અને ચાંપાભાઈની આજ્ઞા ઠાકોરજી ઉલ્લંઘન ના કરી શકે માટે ચાંપાભાઈના પરોક્ષ પછી મંદીર બંધાવવાનું શરૂ કર્યું.

પાયા પુરાઈ ગયા પછી ભરતી કરવા માટે કાલોલના મંગાભાઈનો પરિવાર કે જેમાં ૪૨ ગૈશ્નવો હતા તે અને બીજા મલીને એક દિવસમાં ભરતીનું કામ પુરૂ કરી દીધું હતું.

૧૬૫૮ ના અસાડ સુદમાં મંદીર સંપુર્ણ થયું અસાડ સુદ-૭ ના કુંભ પધરાવ્યો અને અસાડ સુદ-૯ ના મંદીર પ્રવેશ કર્યો. પ્રવેશ કર્યો તે દિવસે સમગ્ર જ્ઞાત, ભટ, ભાણેજ, ગૈશ્નવ સર્વને પ્રસાદ લેવા તેડયા છે. કડીઆ, મજુર, સુથાર, લુહાર, સલાટ વગેરેને યોગ્ય ભેટ આપી છે. વહુ બેટી ભાણેજ વગેરેને પણ વસ્ત્ર આભુષણ પહેરાવ્યા છે. મુખ્ય જે કડીયા હતા તેને હાથે સોનાના કડા અને કાનમાં વીરવલી પહેરાવી છે. બ્રાહ્મણોને ગાયોનું દાન કર્યું છે. આમ સંપુર્ણ શાસ્ત્રોક્ત વીધીથી નવા ગ્રહમાં પ્રવેશ થયો છે. જ્યાં આજ પર્યંત સેવા પ્રકાર ચાલી રહ્યો છે.

શ્રી ગોકુલ જઈએ ત્યારે અવકાશ હોય તો જરૂર એક વખત સંપુર્ણ મંદીરના દર્શન કરવા જોઈએ.

આમ નિત્ય લીલા શ્રી ગોકુલ ગોવર્ધનમાં થઈ રહી છે. તેવામાં એક સમયે આપશ્રી ગોવર્ધન રાસ લીલા જોવા પધાર્યા છે. શ્રીનાથજીને જેમ ઠાકોરના પ્રાગટ્ય દિવસના દર્શનનો મનોરથ હતો તેમ પોતાનો રાસ દેખાડવાનો પણ મનોરથ હતો. શ્રીનાથજીનો તે મનોરથ પુરણ કરવા રાસ લીલા જોવા પધાર્યા છે. સંપુર્ણ રાસમાં આપશ્રી બીરાજી રાસના દર્શન કર્યા છે.

ગોપદેવી વહુજીનું ગોણું તો શ્રી ગોકુલમાં થયું. જ્યારે પ્રાણમતી વહુજીના ગોણા માટે રાચજીને સાથે લેઈ રણથંભોર પધાર્યા છે.

રણથંભોર પધારતા માર્ગમાં સુરેઠ ગામમાં મુકામ થયો છે ત્યાં સ્નેહનો પ્રસંગ ચાલ્યો ત્યારે આપશ્રી કહે છે એવો કોઈ નથી જેની સાથે મનની વાત કરીએ. જો કોઈ એવો હોય તો તેને જોવા જઈએ. જેજેએ પણ ૧ વિનંતીમાં કહ્યું છે.

વૃંદાવન સખ જગત વિજીતી, કાસું કહું મેરે ઘટકી

પ્રાગટ્ય સમયની આ વાત છે તો અત્યારે તો સ્નેહી મલવો મુશ્કેલ નહીં પરંતુ અશક્ય છે. ગોપાલદાસભાઈ વિનંતીમાં કહે છે :-

બેગીએ જઈ પાસ જોહોને, આશ કરીએ ધર્મની,

હવે એહવું કેા રહયું નથી, કથા રહી છે કર્મની

વિદલરાયજીને ત્યાં પહેલા પુત્રનું પ્રાગટ્ય થયું. ઠાકોરજીએ નામ ધર્યું છે “વજરત્ન” પૌત્રના પ્રાગટ્યની વધાઈમાં ભંડાર ખુલા મુકી દીધા છે. કંચનની વર્ષા વરસાવી છે. કારણ કે શ્રી ગુમાંજીનો મનોરથ છે કે શ્રી વડલભનો વંશ આગળ ચાલે અને એટલા

માટેજ શ્રી વિઠ્ઠલરાયજીનું પ્રાગટ્ય છે. આમ પૌત્રનું પ્રાગટ્ય થતા ગુસાંઈજીનો મનોરથ પુરે થાય છે તેની વધાઈમાં અનેક વીધ દાન આપ્યા છે.

બન્ને પુત્રોના લગ્નમાં ખુબ ખર્ચ કર્યો છે. અને આ ખર્ચ અલૌકિકમાં અંગીકાર થાય તે ભાવથી ઉત્તમ ભાવી ભગવદી નીહાલચંદ્ર ભાઈ જલોટાને કભાય પહેરામણીમા આપે છે. નીહાલચંદ્રભાઈ ઠાકોરના ઘરની વસ્તુ લેતા સંકોચ પામે છે અને ઉદ્ધાસ થઈ ના પાડે છે. ત્યારે ઠાકોરજી કહે છે કે વિવાહ વગેરેમાં દ્રવ્યનો ખજાડ થયો છે માટે આ કભાય રાખો તો ખજાડ થયો છે તે શુદ્ધ થઈ જાય. નીહાલચંદ્રભાઈ કભાય રાખે છે. અહીં બે સિદ્ધાંત પ્રગટ કર્યા છે.

(૧) નીહાલચંદ્રભાઈ ઠાકોરના ઘરની વસ્તુ લેવાની ના પાડે છે. કારણકે પોતે સમાધાની સૃષ્ટિમાં નથી. ભક્ત જન છે. તેથી ઠાકોરના ઘરની વસ્તુ લેવી યોગ્ય નથી. આપણે ક્યાં ઉભા છીએ તે આ પ્રસંગ ઉપરથી સમજી લેવાનું રહે છે.

(૨) નીવેદન થયા પછી આપણે માલીક મટી મેનેજર બનીએ છીએ એટલે બને ત્યાં સુધી સ્વસુખાર્થ ધનનો વ્યય ના કરવો જોઈએ. વિવાહ આદી પ્રસંગોમાં ખર્ચ તો થાય જ પરંતુ તે માટે પહેલા ગૈશ્નવ તેડી તેમનું સન્માન કરવું. આ બીજો સિદ્ધાંત આપણે આજ્ઞા અનુસાર માનીએ છીએ તે પણ સંતોષની વાત છે. વિઠ્ઠલરાયજીને ત્યાં બીજા બાલકનું પ્રાગટ્ય થાય છે. નામ રાખ્યું છે ગોવર્ધનૈશ. ૩ પેઢીના સાથે દર્શન કરી ભક્તો પણ આનંદ પામે છે.

હવે ઉપયોગી અને અણુ ઉપયોગી ધર્મનું વર્ણન કરતા કવીશ્રી કહે છે કે ઉપયોગી ધર્મ પ્રભુને પ્રિય છે અને આ ઉપયોગી ધર્મથીજ પ્રભુ પ્રાપ્ત થાય છે. હવે ઉપયોગી ધર્મ કોને કહેવા તે કવીશ્રી બતાવે છે. (૧) અનન્યતા (૨) સહનતા (૩) વિવેક (૪) ધીરજ (૫) શુરાપણ (૬) ટેક (૭) ઉદારતા (૮) કષ્ટ રહીતતા [૯] આચારવાન [૧૦] સ્નેહ અને [૧૧] સત્યવક્તા.

નાગરદાસભાઈ કહે છે કે જો જીવમાં આમાનો એકાદ ધર્મ પણ હોય તો તેને પ્રભુ સમાન કહેવા જોઈએ. કારણકે જો એકાદ ધર્મ પણ હોય તો બાકીના એની મેળે આવે છે તેથી રસાત્મક સ્વરૂપ શ્રી વલ્લભની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રભુ સમીપ પહોંચવાનો કેવો સરળ માર્ગ નાગરદાસભાઈએ બતાવ્યો છે.

અણુઉપયોગી ધર્મ કેવા હોય છે તે હવે કવીશ્રી કહે છે :-

(૧) દોષ (૨) અહંકાર (૩) નીંદા (૪) લોભ (૫) વિષય વાસના (૬) અવિશ્વાસ (૭) અનાદર અને (૮) અવજ્ઞા વગેરે. આ બધા માયાના સંગી છે અને આમાનો જો એકાદ પણ જીવમાં પ્રવેશે તો ઉપયોગી ધર્મ દુર થઈ જાય છે. માટે જો આ અણુઉપયોગી ધર્મથી દુર રહેવું જીવને જ્ઞાન આપવા માટે જ અણુઉપયોગી ધર્મના નામ ગણાવ્યા છે. તેથી જીવ સમજે અને તેનાથી દુર રહે.

આમ ઉપયોગી અને અણુઉપયોગી ધર્મનું જ્ઞાન આપી કવીશ્રી ૧૧મું માંગલ્ય પુરું કરે છે. બારમાં માંગલ્યમા મહેદોની સંતતીનું કારણ બતાવાશે.

માંગલ્ય-૧૨

નાગરદાસભાઈ કહે છે કે મહેદ્ લકતો અચલ સોહાગી છે. મહેદોનું સોહાગ ઠાકોર ગોકુલનાથ છે. હવે ઠાકોર તો નિત્ય છે તેથી મહેદો પણ નિત્ય છે. આવા અચલ સોહાગી મહેદોએ ભુતલ પરની ઠાકોરજીની લીલા નીરખી છે, આ સ્વરૂપનું રસપાન કર્યું છે અને ઠાકોરના મનોરથ પુરણ કર્યા છે એવા મહેદોને ચરણે લાગી આગળ લીલા વર્ણન કરે છે.

નાગરદાસભાઈ કહે છે કે આ ગ્રંથ લખવાની શરૂઆત ગોપાલદાસભાઈએ કરી પરંતુ તે લખવામાં રહી ગયું અને મહેદ્ વર્ય ગોપાલદાસજીની ઈચ્છા વ્યર્થ ના જાય તેથી હમણા આ ગ્રંથ આગળ લખવાનું મેં સાહસ કર્યું છે. “હમણા” શબ્દથી એમ સમજાય છે કે ૬ માંગલ્ય થયા પછી અમુક વરસે ૭ માં માંગલ્યથી શરૂઆત નાગરદાસભાઈએ કરી હશે.

સૃષ્ટીના ત્રણ વર્ગ બતાવ્યા છે. (૧) પુષ્ટિ સૃષ્ટી (૨) મર્યાદા સૃષ્ટિ અને (૩) પ્રવાહીક સૃષ્ટિ. આપણે મર્યાદા અને પ્રવાહીકની ચર્ચા અહીં ન કરતા પુષ્ટિ સૃષ્ટિના દર્શન કરીએ. પુષ્ટિ સૃષ્ટિના પણ ઘણા વરણ છે દાન કરતા ઠાકોરજ છે પણ જેવું પાત્ર તેવું ફલ નીપજે.

શ્વાતિ બુદ્ધ તો બધા પર સમાન વરસે છે. જો શીપમાં વરસે તો મોતી નીપજે, જો વાંસ ઉપર પડે તો વંશલોચન થાય અને જો સાપ કે વીંછી ઉપર પડે તો ઝેર થઈ જાય છે. સમજવા માટે દ્રષ્ટાંત છે.

પુષ્ટિ સૃષ્ટિના પણ જુદા જુદા જેવાકે કોઈ સ્નેહયુક્ત, કોઈ આસક્તીથી ભરપુર તો કોઈ વ્યસનમાં પાગેલ છે. કોઈ ઉત્તમ તો કોઈ મધ્યમ અને કોઈ અધમ છે. અધમનો અર્થ ધર્મ વગરની નહીં પરંતુ ઉત્તમને સૌથી સારી કહીએ તો મધ્યમને વધારે સારી અને અધમને સારી કહી શકાય. આ અનુસંધાનમાં “અધમ” નો અર્થ કરવાનો છે, કોઈ સહેતુક છે તો કોઈ કેવલ નિહેતુક છે. આમ પાત્ર પ્રમાણે ઠાકોરે દરેકનો અંગીકાર કર્યો છે. ૧૧ માં માંગલ્યમાં ઉપયોગી ધર્મ કહ્યા છે. તે ધર્મમાંથી આ પુષ્ટિ સૃષ્ટિમાં કોઈમાં ૧ ધર્મ કે કોઈમાં ૨ ધર્મ તો વળી ૩ ધર્મ પણ કોઈમાં સ્થાપિત કર્યા છે. પરંતુ મહેદ્ લકતોને તો તે બધા ઉપયોગી ધર્મનું દાન કર્યું છે તેટલું જ નહીં પણ ૧૧ માં માંગલ્યમાં બતાવ્યું છે તેમ પોતાનું ગોખ્ય સ્વરૂપ પણ મહેદ્ લકતોને સોંપી દીધું છે.

વળી પુષ્ટિ સૃષ્ટિમાં અણુઉપયોગી ધર્મ પણ રાખ્યા છે કારણ કે અપરાધ થયો હોય તો આ અણુઉપયોગી ધર્મથી અંતરાય થાય અને તેથી ભોગ ભોગવી ફરી સંયોગ થાય છે.

નાગરદાસભાઈ કહે છે કે જેમનો અંગીકાર કરવો છે તેમને ભગવદીના સંગનું દાન ઠાકોર કરે છે અને જેમનો અંગીકાર નથી કરવો તેવા જીવને ભગવદી પ્રત્યે દ્વેષ રહે છે અને ભગવદીની નીંદા કરે છે. હવે જેમને ભગવદીનો સંગ થાય છે તે જીવ ભગવદી થાય છે. અને આવા ભગવદીનું ઠાકોર સિવાય બીજે કયાંય લક્ષ નથી કેવળ ઠાકોરમાં જ અનન્ય છે. અને આ સૃષ્ટિ સ્વરૂપ સમાન થઈ જાય છે.

ભગવદ્દીનો સંગ જીવને કેટલે ઉંચે ચઢાવે છે તે અહીં નાગરદાસભાઈએ (વસ્તુત રીતે સમજાવ્યું છે. આગળ જતા નાગરદાસભાઈ કહે છે કે સામાન્ય રીતે મહેદોને ત્યાં સંતતી ના હોય પરંતુ જો સંતતી હોય તો તે કારણસર છે.

જો કોઈ ભગવદ્દીને અપરાધ થાય અને ફરી જીવન પર જન્મ લેવો પડે તો આવા ભગવદ્દી મહેદોને ત્યાં જન્મ લે છે અને અપરાધ પુરો થતા ફરી લીલામાં પ્રવેશે છે. આ કારણથી મહેદોને ત્યાં સંતતી થાય છે. પરંતુ વંશ વૃદ્ધિ માટે હરગીજ સંતતી ના હોય.

હવે ભગવદ્દીને અપરાધ કેમ થાય છે તેના ૫ પ્રકાર ગ્રંથ કર્તા બતાવે છે તે જોઈએ. [૧] મહેદ આજ્ઞાની અવજ્ઞા કરે [૨] પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે [૩] વળી પોતાની યોગ્યતા કરતા વધારે મોટાપણું મનમાં રાખે [૪] ભગવદ્દી નીંદા થઈ આવે અને [૫] અવસાન સમયે કાંઈ અભિલાષા રહી ગઈ હોય તો. આ પાંચ કારણથી ફરી જન્મ લેવો પડે. ફરી જન્મ લેવો ના પડે માટે સાવચેત રહેવા માટે આ કારણ લખ્યા છે તેમ ગ્રંથકર્તા કહે છે.

વળી કોઈ ભગવદ્દીનો ભોગ પુરો ના થયો હોય અને લીલામાં પધારવું છે તો તેમની સંતતી દ્વારા આ ભોગ ભોગવવો પડે છે. અને આવા ભગવદ્દીને ત્યાં હીન પ્રકારની સંતતી થાય છે. અને તેથી ભગવદ્દી કલેશ પામી ભોગ પુરો કરે છે. પરંતુ આ સંતતીનો અંગીકાર નથી.

આમ કારણસર મહેદોને ત્યાં સંતતી હોય છે. બાકી મહેદોને ત્યાં સંતતી હોય જ નહીં.

પ્રાગટ્ય સમયમાં પણ જુદા જુદા પ્રકારે જીવનો અંગીકાર કર્યો છે. કોઈનો સર્વ પ્રકારે તન મન અને ધનથી અંગીકાર કર્યો છે. જેમકે મહારાણી દુર્ગાવતી. કોઈનો ધનથી તો કોઈનો તનથી તો કોઈનો ધનથી અને મનથી તો કોઈ કોઈનો ધનથી અને તનથી. આમ જુદા જુદા પ્રકારે અંગીકાર કર્યો છે. કોઈનો અંગીકાર પોતાની ઇચ્છાએ જ કર્યો છે તો કોઈનો મહેદ ભક્તોની કાંનીથી. રાજનગરની માલણનો અંગીકાર પોતાની ઇચ્છાથી કર્યો છે. આમ આ લીલાનો કોઈ પાર પામે તેમ નથી. તેમાં કોઈનો રંગ પ્રવેશ પણ નથી.

ગ્રંથકર્તા કહે છે આ ૬ માંગલ્ય કેવલ મહેદ ભક્તોની સહાયતાથી લખાયા છે. અને આગલા ચતુર્થ તરંગમાં “માલોધ્ધાર લીલા” ગોપાલદાસભાઈએ ગાઈ છે.

આ ઉપરથી સમજાય છે તૃતીય તરંગના ૭ થી ૧૨ માંગલ્ય માલોધ્ધાર લીલા લખાયા પછી લખાયા છે.

ફલ સ્તુતિ કહેતા નાગરદાસભાઈ કહે છે કે જે કોઈ વલ્લભ લીલા ચીતમાં ધરસે તેને મોહનવર પોતે જ દાન કરશે. (મોહનવર એટલે ઠાકોરજી) ઠાકોરનું એક નામ “મોહન” એટલે જીવને મોહીત કરનાર પણ છે.

નાગરદાસભાઈ પોતે તો ઠાકોરની અભિલાષા નથી કરતા પરંતુ કહે છે કે મને તો મહેદ ચરણ રજની આશ છે તેથીજ શ્રી ગોકુલપતી ચરણે જોલાવી મનોરથ પુરણ કરશે.

સમાપ્ત